

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2010

Martina Oslíková, DiS.

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Rodiče z asociálního prostředí a jejich schopnost regulovat funkce
rodiny

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Antonín Olejníček

Vypracovala:

Martina Oslíková, DiS.

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Rodiče z asociálního prostředí a jejich schopnost regulovat funkce rodiny“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 5.4.2010

.....

Martina Oslíková, DiS.

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Antonínu Olejníčkovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, jeho čas a trpělivost, které mi ochotně poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Obsah

ÚVOD -----	2
TEORETICKÁ ČÁST	
1. RODINA -----	4
1.1. <i>Funkce rodiny</i> -----	5
1.2. <i>Asociální chování nebo-li narušená funkce rodiny</i> -----	6
1.3. <i>Vliv prostředí na jedince</i> -----	8
1.4. <i>Dílčí závěr</i> -----	10
2. NEŽÁDOUCÍ ÚČINKY U DĚTÍ VYRŮSTAJÍCÍCH V ASOCIÁLNÍ RODINĚ -----	11
2.1. <i>Problémy spojené s alkoholem, tabákem a drogami</i> -----	11
2.2. <i>Gamblerství</i> -----	12
2.3. <i>Kriminalita</i> -----	13
2.4. <i>Dílčí závěr</i> -----	14
3. SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ -----	15
3.1. <i>Na koho je SPOD zaměřena</i> -----	16
3.2. <i>Řešení problému v rodině z hlediska SPOD</i> -----	17
3.3. <i>Dílčí závěr</i> -----	18
4. ÚSTAVNÍ VÝCHOVA -----	19
4.1. <i>Důvody umístění dítěte do ústavní výchovy</i> -----	20
4.2. <i>Role pracovníka SPOD při umisťování dítěte do ústavní výchovy</i> -----	20
4.3. <i>Negativní vliv ústavní výchovy na psychiku dítěte</i> -----	21
4.4. <i>Dílčí závěr</i> -----	22
5. RODINNÝ SOCIÁLNÍ ASISTENT JAKO PREVENCE ÚSTAVNÍ VÝCHOVY -----	23
5.1. <i>Na co je služba zaměřena</i> -----	24
5.2. <i>Dílčí závěr</i> -----	25
6. SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA VE VZTAHU K TĚMTO RODINÁM -----	26
6.1. <i>Dílčí závěr</i> -----	27
PRAKTICKÁ ČÁST	
7. VYMEZENÍ CÍLE A VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ -----	28
7.1. <i>Vymezení zkoumané populace</i> -----	28
7.2. <i>Případové studie</i> -----	30
7.3. <i>Výsledky výzkumného šetření a jejich použití</i> -----	39
ZÁVĚR -----	41
RESUMÉ -----	43
ANOTACE -----	44
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY -----	45
SEZNAM PŘÍLOH -----	47

Úvod

Rodiče učí své děti to, co umí a co předat dokážou.

V. Satirová

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala *téma „Rodiče z asociálního prostředí a schopnost regulovat funkce rodiny“*. Název velmi složitý, ale bohužel si myslím, že i v dnešní době velmi aktuální.

Během své praxe v rámci studia na Vyšší odborné škole sociální jsem měla možnost poznat práci na úseku sociálně-právní ochrany (dále jen SPOD) na různých městských úřadech. Setkala jsem se nejen s rodinami, které jsou vzorem pro výchovu dětí, rozvíjí jejich schopnosti, ale i s rodinami, kdy v mnoha případech rodiče nezvládali péči a nad jejich dítětem musel být stanoven dohled nebo dítě muselo být umístěno do ústavního zařízení. Tyto rodiny ve mně vyvolávaly různé pocity, neboť vždy bylo pro mne velmi citlivé provádět šetření v těchto rodinách a nějakým způsobem je kontrolovat, zda jejich výchova, působení a péče o děti je správná. Většinou rodiče neměli již ze svého dětství nastaveny základní funkce a nyní nejsou schopni regulovat chod rodiny. Děti nemají od koho přejímat základní pravidla a normy chování ve společnosti, nejsou schopny posoudit, co je správné a co ne, není jim zajištěna péče a v mnoha případech ani láska.

V současné době pracuji již třetím rokem na úseku SPOD jako kurátor pro mládež na městském úřadě, kde se denně setkávám mimo jiné i s problémovými rodinami, mnohdy se jedná o opravdu smutné osudy. Je v dnešní době až neuvěřitelné, kolik takových rodin existuje. Z této pozice můžu do těchto osudů zasáhnout a rodinám pomoci a najednou jako by se náhled na tuto práci obrátil a já vím, že v mnoha případech mám tuto možnost a jsem ráda, že alespoň zčásti můžu pozměnit život dětí, rodičů. Je velice smutné, pokud vy máte snahu těmto rodinám pomoci a to jak již po odborné stránce nebo jen z lidského hlediska a oni v mnoha případech tuto pomoc odmítají.

Cílem mé práce je poukázat na tyto rodiny, na jejich odlišnosti od běžné výchovy a

zjistit, zda rodiče z asociálního prostředí dokáží plnit základní funkce rodiny.

V teoretické části se zaměřím na vymezení pojmu rodina, její funkce, definuji asociální rodinu. Vymezím pojem sociálně-právní ochrana dětí, na koho se zaměřuje. Taktéž upozorním na nežádoucí jevy u dětí vzhledem k prostředí, ve kterém vyrůstají. A v neposlední řadě se zaměřím na pomoc těmto rodinám formou rodinného asistenta.

V praktické části bude mým cílem provést kvalitativní výzkum. U vybraných vzorků rodin ze spádového území Slavkova u Brna a Vyškovska popíši formou kazuistik podrobnou analýzu spisové dokumentace, kde se zaměřím na rodiny z asociálního prostředí a na jejich schopnost vychovávat děti.

V rámci výzkumného šetření jsem si zvolila otázku, na níž budu hledat odpověď:

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci (biologické, ekonomické, výchovné a socializační)?

TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části bakalářské práce definuji, pomocí odborné literatury, základní pojmy, které se v práci vyskytují. Jsou jimi: rodina, funkce rodiny, asociální rodina, nežádoucí účinky u dětí vyrůstajících v asociální rodině, sociálně-právní ochrana dětí, ústavní výchova a rodinný sociální asistent. Dále se zaměřím na vztah sociální pedagogiky k tomuto problému.

1. Rodina

Rodina - pod tímto pojmem si každý z nás představí asi tu svoji. Místo kam patří, kde je mu dobře, kde se cítí bezpečně, kde cítí lásku a hlavně lidi, na které se může i v těch nejtěžších chvílích spolehnout. Vždy tato slova ale nemusí být pravdou. Mnoho lidí nebo i dětí nic podobného nezažilo. Nepoznaly svoje rodiče, neví co je láska mezi rodiči, neznají tyto pocity. Dle mého názoru jsou v rodině nejdůležitější rodiče. Od nich se učíme již od narození základní věci, od nich přejímáme vzory chování, oni jsou ti, kteří jsou pro nás vzorem. Jak již jsem uvedla, mnoho dětí rodiče nepoznalo nebo také mnoho dětí nezažilo tu opravdovou lásku od rodičů, jaká by měla být.

Rodina je původní a nejdůležitější sociální skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou.

Pojem rodina výborně charakterizuje přední anglický sociolog Anthony Giddens v knize Sociologie (2000). Rodinu popisuje jako „skupinu jedinců spojených pokrevními svazky, manželstvím nebo adopcí, která vytváří ekonomickou jednotku a jejíž dospělí členové zodpovídají za výchovu dětí. Ve všech známých společnostech existuje nějaká forma rodiny, ale charakter rodinných vztahů je velmi variabilní. V moderní společnosti převažuje rodina nukleární, ale známe i řadu typů rozšířené rodiny.“ (Giddens, 2000, s. 552)

Matoušek ve Slovníku sociální práce (2003a) navíc zdůrazňuje, že za rodinu se může považovat i taková „skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti“. (2003a, s.187) Rozlišuje se zde kromě rodiny nukleární a rozšířené také orientační (ta rodina, ve které se jedinec narodí) a prokreační (rodina založená sňatkem či zplozením dětí). K vývoji rodiny ve dvacátém století Matoušek uvádí mimo jiné rostoucí počet matek, které vychovávají děti bez manžela, rostoucí

počet rozvodů a rostoucí počet osob, které žijí v netradičních formách rodiny. V sociálním systému, který platí v České republice, je za rodinu považováno „soužití rodičů a nezaopatřených dětí“. (Matoušek, 2003a, s. 187)

1.1. Funkce rodiny

Cílem rodiny je uspokojit potřeby a požadavky každého jejího člena, které jsou na ní jím a zároveň společností kladeny. Aby došlo k uspokojení těchto potřeb, musí rodina plnit alespoň základní funkce, které zabezpečují život člověka ve společnosti. Rodičovská péče by měla být cílená, aby dítě bylo vychováváno ve zdravého jedince.

Matoušek (2003a) charakterizuje rodičovskou péči jako soubor všech činností nutných k tomu, aby byl z dítěte vychován zralý a odpovědný člověk. Kvalita rodičovské péče má vztah k mnoha psychologickým charakteristikám dítěte, jak v době, kdy je o dítěte pečováno, tak později. V současnosti se za základní atributy kvalitní rodičovské péče považuje láskyplný vztah, schopnost stanovovat dítěti meze bez použití fyzických trestů a dobrá vědomost o všem, co dítě podniká, i když není v kontaktu s rodičem.

Setkávám se s tím, co je uváděno v odborných knihách i ve své praxi a to především s tím, že rodiče nevědí, co dítě dělá ve volném čase. S kým se kamarádí.

Otázkou je, zda opravdu pro život a rozvoj dítěte stačí jen zabezpečit základní funkce.

Jak je vidět, řada funkcí rodiny se během doby postupně měnila a přetvářela.

- *Biologicko-reprodukční funkce* – zabezpečení pokračování dalších generací ve společnosti. Sociální práce se z pohledu této funkce zaměřuje např. na reprodukční chování současné rodiny, bezdětnost, nechtěné rodičovství.
- *Ekonomická funkce* – rodina musí ekonomicky zabezpečit základní životní potřeby svých jednotlivých členů. Sociální práce se v tomto směru zajímá o celkovou finanční situaci rodiny, popř. s ní související sociální dávky apod.
- *Výchovná a socializační funkce* – díky této funkci se dítě v rodině učí základům komunikace, hygieny, chování k druhým lidem apod. Sociální práce se z pohledu této funkce zabývá otázkami poruch rodinných interakcí, poruchami chování apod.
- *Emocionální a psychohygienická funkce* – nezastupitelná a nejdůležitější funkce pro dobrý vývoj dítěte. Sociální práce se z hlediska této funkce věnuje např. záškoláctví, agresivitě, domácímu násilí apod.

- *Ochranitelská funkce* – rodina má dítěti poskytnout domov a dítě po všech stránkách chránit. V praxi je sociální práce zaměřena na ochranu dětí opuštěných, zanedbávaných apod. (Smutková, 2007, s.23)

Rodina, kterou lze označit za funkční, plní dobře své základní funkce. Jaké to jsou? Giddens (1999) a Matoušek (2003a) se shodují na tom, že základní funkcí rodiny je poskytovat svým členům emocionální podporu, ekonomické zázemí a vychovávat děti.

1.2. Asociální chování nebo-li narušená funkce rodiny

V předchozí kapitole jsem zmínila, jaké by měla plnit funkce rodina. Jaké ale funkce plní rodiče, kteří pocházejí z asociálního prostředí? Svoje jednání, svůj vzor chování přenášejí na své děti. Sami si prošli obdobím, kdy i oni přejímali od svých rodičů normy, které jim připadaly běžné a v souladu s dobrým chováním ve společnosti. Existuje ještě dnes tato rodina v naší společnosti?

Tato rodina neplní nebo jen částečně některé funkce. V mnoha případech selhává a také v mnoha případech odmítá pomoc.

Ne každá rodina je zárukou kladného působení na vývoj a výchovu dítěte. Určitá část rodin neplní řádně své poslání a funkce vůči dětem i společnosti. Funkčnost, či nefunkčnost rodin můžeme chápat jako kontinuum od rodin dobře fungujících a plnících beze zbytku své poslání, přes rodiny adekvátní, či průměrné k problémovým až dysfunkčním. Poruchy rodinných funkcí jsou chápány jako důsledek selhání některého ze členů rodiny nebo obou rodičů. Rodina pak nezajišťuje v dostatečné míře psychické potřeby svých členů a můžeme ji pokládat za dysfunkční. Rizika psychického strádání, která s sebou přináší rodinné prostředí, ohrožují jedince i společnost. Jestliže selhává rodina z jakýchkoli příčin při plnění svých funkcí, vzniká složitá životní situace pro dítě, které se do určité míry stává závislé na společnosti a odkázané na její pomoc či ochranu. Nedokáže-li rodina své děti dobře vychovat, ohrožuje v podstatě celou společnost. Vznikají v ní závažné problémy, které zpočátku výrazně zasahují do psychiky dítěte a později mohou vést k nežádoucímu protispolečenskému jednání.

„Rodič, který se chová delikventně, nadměrně pije, bere drogy, je často nezaměstnaný nebo má podobné projevy sociální nepřizpůsobivosti, také zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude během dospívání přestupovat meze zákona.“(Matoušek, 1998,s.45)

Asociální chování je takové chování, které je v rozporu se společenskou morálkou vzhledem k nedostatečnému nebo dokonce chybějícímu sociálnímu citění. Nositel tohoto jednání se již výrazně odlišuje od společenského průměru. Porušuje společenské normy, normy morálky dané společností, ale jejich intenzitou nepřekračuje právní předpisy. Svým jednáním v důsledcích škodí většinou sám sobě (např. záškoláctvím, alkoholismem, toxikomanií). Asociálního chování se tedy může dopouštět takřka každý člověk v kterémkoli životním období, nejčastěji se však s těmito projevy v chování setkáváme u dětí a mladistvých. Mezi základní formy patří útěky, toulky, neklasičtější porucha u dětí – záškoláctví, demonstrativní sebepoškozování, alkoholismus, tabakismus a jiné druhy toxikomanie. V poslední době přiřazujeme i gamblerství. (Mazánková, 2007)

Při asociálním chování je charakteristické:

- záškoláctví
- útěkovost a toulavost
- sebepoškozování

Dle Matouška (2003) v komunikaci dysfunkčních rodin se zjišťuje mnoho protimluvů, nedorozumění, zmatků a neurčitostí. Je v ní také vysoká stereotypie, rodina se drží zaběhaných způsobů komunikace, neodvažuje se hledat nové způsoby. Ty aspekty skutečnosti, které neodpovídají rodinnému pojetí světa, jsou popírány nebo označeny za nepodstatné. Ve funkčních rodinách naproti tomu mluví každý sám za sebe. Promluvy jsou jasné, přímé, adresované. Komunikace je živá, aktivní. Je v ní hodně dialogů, které plynule přecházejí od jedné dvojice ke druhé. Rodina je otevřená pro nové myšlenky a nová řešení problémů.

Úplná a stabilní rodina má předpoklady pro správné plnění svých funkcí a pro harmonický rozvoj dítěte. Úplná rodina zahrnuje rodiče a děti, stabilita znamená trvalost prostředí, vztahů, osob, atmosféru jistoty a bezpečí. Absence jednoho z rodičů či jeho selhání ve výchově je obecně rizikovým faktorem, který zvyšuje pravděpodobnost výskytu nežádoucích znaků osobností dítěte (chybí pozitivní, aktivní vyrovnávání se sociálním prostředím, sociálními skupinami, se sebou samým).

Vágnerová (2002) charakterizuje rizikové rodiče jako lidi, kteří nemají pro rodičovskou roli dostatečné kompetence, nejsou schopni nebo aktuálně nemohou plnit požadavky

této role. Jsou to např. lidé závislí na alkoholu, drogách, mají zkušenosti s citovou deprivací.

Jestliže rodiče ve svých rolích selhávají, nebo je neplní vůbec, dítě je frustrováno, ztroskotává v mezilidských vztazích, prožívá nedůvěru v sebe, ve své vlastní schopnosti a možnosti. Neumí čelit zklamáním a stresům, odmítá přijímat odpovědnost za svá rozhodnutí a jednání. Vytváří si svůj vlastní svět s odlišným systémem hodnot. Za těchto okolností se u něj působením životních zkušeností může vyvíjet i agrese, která bývá často reakcí na frustraci potřeb. Dítě se agresi učí. Agresivní chování se upevňuje posilováním. (Němec, Kusý, 1998)

1.3. Vliv prostředí na jedince

Každé sociální prostředí na jedince nebo skupinu působí, samozřejmě že na každého jiným způsobem, na některého pozitivně, negativně nebo také nulově. Je velmi zajímavé, kolik faktorů může působit na jedince. Nejčastěji se uvádějí základní typy, ale je jich velmi mnoho.

Základní typy, které ovlivňují prostředí, v němž jedinec vyrůstá je několik:

Rodina

Rodinná výchova je základem a má určující význam při formování osobnosti mladého člověka i pro jeho mravní vývoj a to již od nejtělejšího dětství. Do života by si měl odnášet především správný vztah a úctu k základním principům a hodnotám. I v dnešní době rodina stále prokazuje silnou životaschopnost, efektivnost působení vnitřních mechanismů a regulativů. Moderní rodina ve svém vnitřním životě aplikuje spíše demokratické principy než autoritativní.

Klasická rodina prošla ve svém vývoji řadou změn. Tradiční domácnost a s ní i rodina jako základ příbuzenské solidarity se neustálým oklešťováním začaly hroutit a rozpadat, objevily se tzv. krize rodiny. Ztráta intimity, potlačování individuality často neracionální konzum bez vlastního uspokojení, ukazují rodinu jako konfliktní jednotku, která často opouští své původní poslání a přestává plnit své původní cíle.

Struktura rodiny

1. Úplná rodina
2. Neúplná rodina
3. Náhradní rodina
4. Nevlastní rodina

Další typy rodin:

- přistěhovatelská - rozdílná kultura, náboženství, postoje, předsudky, zvyky
- klinická - nemocní rodiče, nejen invalidní, ale zejména psychiatricky léčeni, mentálně retardované děti, jejich rodiče a jejich kombinace
- asociální - rodiče, děti, sourozenci ve VTOS
- soc.deviantní - jeden nebo oba rodiče trpí deviací, závislosti na alkoholu, drogách, gambling
- kombinace výše uvedených

Krise rodiny bývá spojována také s destabilizací rodiny spojenou s rostoucí rozvodovostí. Plnění funkcí rodiny na bázi tzv. neúplných rodin je vesměs vnímáno jako vážný sociální problém.

Typy rodiny, které mohou mít negativní vliv na její členy:

- rodina, která není ustanovena právně (nemanželské děti)
- rodina neúplná (chybí jeden z rodičů)
- rodina úplná (pokud neplní svoje základní funkce)

Škola

Škola je neoddělitelnou součástí výchovy mladého člověka. Vytváří jeho materiální a citové hodnoty, které jej mají provázet celý život a přímo působí na formování osobnosti. Škola v některých případech může působit jako katalyzátor kriminogenních faktorů rodiny. Vztah dítěte ke škole je do značné míry ovlivňován osobností učitele a celkovou organizací školní výuky.

Základní přestupky:

- přestupky proti školnímu řádu
- záškoláctví
- rvačky, šikana, násilí proti spolužákům

- podvody školního druhu
- porušování školních zákazů (pití alkoholických nápojů)

Parta

Mezi nevhodným využitím volného času a delikvencí mládeže často existuje příčinná souvislost. Přirozenou vlastností člověka je potřeba sdružovat se v kolektivu lidí, což je umocněno u mládeže, která se sdružuje v partách či jiných společenstvích. Za určitých podmínek je takové sdružování nežádoucí, zejména v případech, kdy parta vystupuje protispolečensky, agresivně, prosazuje rasovou nesnášenlivost apod.

Mladý člověk nemá ještě dostatek životních zkušeností a je velmi citlivý na vliv okolí. Snadno podléhá negativním vlivům osobnosti, včetně negativním protispolečenským vlivům. Proto se velmi rychle integruje do určitého ideologického seskupení. Svou roli při integraci mladého člověka do party sehrává i přirozená vlastnost mladého člověka vyniknout nad svým okolím, touha být zajímavým, odlišovat se od ostatních, upoutat okolí apod. V partě je většinou potlačen vlastní názor, který je nahrazen autoritativním názorem vůdce party.

Základní znaky delikventní party:

- dočasná skupina
- není zcela homogenní
- příslušnost k partě je zpravidla dobrovolná
- nedůvěra k veřejným institucím
- otevřena pouze vrstevníkům (Jilčík a kol., 2005)

1.4. Dílčí závěr

Výchovu v rodině a ještě k tomu v milující, která dokáže plnit základní funkce, považují s odstupem času za to nejcennější, co člověka může potkat. Vyrůstát v takovéto rodině a přejímat vzory vztahů, chování a jednání, formuje jedince do dalšího života. Kde jinde by se to člověk měl naučit, než od svých nejbližších. Smutné je, pokud to tak opravdu nefunguje a jediné uznání, které dítě má, je parta, místo, kde alespoň zčásti je uznáván. Ne vždy je ale parta místo pro řádný vývoj jedince, zvláště pokud působí protiprávním jednáním.

2. Nežádoucí účinky u dětí vyrůstajících v asociální rodině

Nežádoucí účinky u dětí, které vyrůstají v asociální rodině, se vyskytují častěji než v rodině, kde je dítěti dáována pozornost, láska, péče a hlavně náplň volného času. Jak je to možné? Rodiče, kteří nemají nastavena základní pravidla, nejsou schopni svůj čas věnovat dítěti. Nerozvíjí jeho schopnosti, nepodporují ho v jeho dovednostech. Oni sami nikdy toto nezažili a tím pádem nemohou tyto věci dále předávat. Tím vzniká fakt, že dítě nemá nastaven způsob jak trávit volný čas, nemá většinou žádné zájmy ani koníčky.

Ale ani tato skutečnost nemusí být vždy pravdou. Děti jsou ovlivňovány nejen výchovou a vzorem v rodině, ale také vlivem party, kamarádů, školy a tím vznikají problémy s páčáním trestné činnosti a požívání omamných látek.

2.1. Problémy spojené s alkoholem, tabákem a drogami

Poruch tohoto typu je celá řada. Jedná se o poruchy související s určitou návykovou látkou - drogou. Může jít o poruchu vyvolanou užíváním alkoholu, nikotinu, čicháním rozpouštědel a mnoha dalších. Děti závislé na některé ze jmenovaných látek s užíváním drogy nepřestanou, i když se jim pokusíte vysvětlit, že je to škodlivé pro jejich zdraví.

Drogy můžeme rozdělit na dvě skupiny. Legální drogy jsou ty, jejichž užívání je společností i státem tolerováno. Jedná se především o alkohol a tabákové výrobky. Za nelegální pak lze označit např. marihuanu, pervitin, heroin a další.

„Droga je taková látka, která vyvolává stav tělesné nebo psychické závislosti u osob, které jí užívají periodicky či kontinuálně.“ (Jilčík a kol., 2005)

U zneužívání alkoholu je dominantní pozice přisuzována životnímu stylu rodiny a způsobu konzumu alkoholu u rodičů. Nevhodné utváření základních sociálních vztahů v rodině se závislostí, nedostatečné vytváření základní potřeby životní jistoty, nedostatek vhodných identifikačních vzorů a posunutý model rodinného soužití jsou poruchy způsobené konzumem alkoholu a vedou k vážným důsledkům ve vývoji osobnosti dítěte (Mühlpachr, 2001).

Tabák patří mezi návykové drogy, jeho účinky se neprojevují tak rychle a dramaticky, vzhledem k rozšířenosti kouření jsou ale citelné. Tabákový kouř obsahuje řadu škodlivin, dehet, kysličník uhelnatý, formaldehyd, arsenid, kyanid. Ve školní populaci je kouření ještě výraznějším hromadným jevem. Cigareta si prosazuje postavení symbolu mužnosti a dospělosti. Na rozdíl od alkoholové závislosti je nikotinová závislost v sestupném trendu a zvyšuje se počet nekuřáků. Lze se domnívat, že při stále vzestupné tendenci drogově závislých právě ti se již nepovažují za kuřáky. Sestupný trend kuřáctví ovlivňuje i moderní postoj k fenoménu nekuřáctví a změna životního stylu (Mühlpachr, 2001, s. 22 – 23).

2.2. Gamblerství

Gamblerství nebo také patologické hráčství se v Mezinárodní klasifikaci nemocí řadí mezi „návykové a impulzivní poruchy“, tedy ne mezi závislosti. Porucha spočívá v častých opakovaných epizodách hráčství, které převládají na úkor sociálních, materiálních, rodinných a pracovních hodnot a závazků.

Tuto poruchu definuje Nešpor (1999, s. 16): „Postižení popisují intenzivní puzení ke hře, které lze těžko ovládnout, spolu se zaujetím, myšlenkami a představami hraní a okolností, které tuto činnost doprovázejí. Toto zaujetí a puzení často nabývá na intenzitě v období, kdy je život stresující“.

K diagnostickým vodítkům patří trvale se opakující hráčství, které pokračuje a často i vzrůstá navzdory nepříznivým sociálním důsledkům, jako je zchudnutí, narušené rodinné vztahy, problémy ve škole a celkový rozkol osobního života.

Patologické hráčství by se mělo odlišovat od :

- **Hráčství a sázkařství** (časté hraní pro vzrušení nebo jako pokus vyhrát peníze, jedinci této kategorie budou muset svůj zlozvyk pravděpodobně držet na uzdě, pokud budou muset čelit těžkým ztrátám nebo jiným podobným nepříznivým důsledkům).
- **Nadměrného hráčství u manických pacientů.**
- **Hráčství u sociopatických osobností** (u těchto jedinců se vyskytuje širší trvalá porucha sociálního chování, která se projevuje agresivními činy nebo jinak výraznými projevy nedostatku zájmu o blaho a city jiných lidí).

Nešpor (1999) dále uvádí, že ohrožení hraním a propadnutím hracím automatům jsou všichni, ale někteří bohužel více. Jsou to především nezaměstnaní a ti, kteří selhali ve škole nebo v učení. Dále děti citově strádající, na které neměli rodiče čas, ti kdo mají problémy s alkoholem, lidé v obtížné životní situaci aj.

2.3. Kriminalita

Kriminalita, nebo - li zločinnost, je chápána jako výskyt trestného chování, který je vyjádřen souhrnem trestných činů spáchaných ve společnosti. Pojem je vymezen platným trestním právem, který stanoví, jaké protisociální chování se vzhledem ke své nebezpečnosti považuje za trestné činy, případně za další kategorie deliktů stíhaných soudními orgány. Kriminologie, která je jedním ze závažných sociálně patologických jevů, se rozlišuje jako zjevná nebo skrytá (latentní). Většina spáchaných trestných činů vychází najevo a stává se předmětem trestního stíhání, avšak blíže neurčená část kriminality zůstává latentní.

Ve většině průmyslově rozvinutých států, ale i v rozvojových zemích dochází v posledních desetiletích k prudkému vzestupu kriminality, který je dáván do souvislosti s industrializací, urbanizací, migrací a demografickými změnami.

Kriminalita jako nechtěný produkt společnosti se stala celosvětovým problémem. Ve svých projevech se stala kriminalita produktem určité míry společenského života, závažnou poruchou chování, která narušuje sociální vztahy jedince, zejména jeho vztahy ke společnosti.

Vliv na kriminalitu mají obecně faktory:

- biologické
- psychologické
- sociální (Jilčík a kol., 2005)

V současné době se kriminalita projevuje také u dětí a mladistvých. U této skupiny jsou většinou určité zvláštnosti. Tyto děti většinou páchají trestnou činností se spolupachateli ve skupině naproti dospělým. Příprava na trestnou činnost je nedokonalá, obvykle schází prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů na spáchání trestného činu.

Většinou se páčání trestné činnosti u těchto jedinců projeví devastací, ničením předmětů a znehodnocení zařízení. Při páčání trestné činnosti jsou děti a mladiství ovlivněni alkoholem, případně jinou návykovou látkou, při opakování trestné činnosti se vyskytují specifické znaky z předcházející trestné činnosti.

Kriminalita u nezletilých dětí se zpravidla neobjevuje bez předchozích příznaků. U většiny těchto jedinců se rodiče, učitelé i vychovatelé setkávají s neposlušností, lhaním, vzdorem, agresivitou. Jestliže se dítě dopustí zločinu, cílem dalšího snažení je snaha o nápravu, aby nebylo takovým, jaké je teď či jaké bylo doposud. Je bytostně nutné, aby se změnilo a nastoupilo lepší životní dráhu. Přitom však vnitřní okolnosti této nápravy jsou věcí dítěte samotného a vnější okolnosti jsou věcí úřední mašinérie, neosobních vztahů a osobních postojů zcela cizích lidí, jimž na nezletilém dítěti pranic nezáleží.

U mladistvých se spáchaný trestný čin nazývá proviněním a toto jednání upravuje zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

2.4. Dílčí závěr

Trávení volného času u dětí je v dnešní době různorodé. Mnoho rodičů se snaží u svých dětí rozvíjet schopnosti a podporovat je v jejich dovednostech, ale kde rodina nefunguje a rodiče upřednostňují např. alkohol, drogy, je předpoklad, že děti toto jednání po nich přejímají. Tímto se dostávají do kruhu, ze kterého se těžko dostává ven. Požívání alkoholu, drog, páčání trestné činnosti není v dnešní době u mladistvých vzácností.

3. Sociálně - právní ochrana dětí

Sociálně právní ochranu dětí zajišťují orgány sociálně právní ochrany dětí (SPOD), jimiž jsou:

- a) krajské úřady
- b) obecní úřady s rozšířenou působností
- c) obecní úřady
- d) ministerstvo¹
- e) úřady²

SPOD poskytuje rodičům preventivní, výchovnou a poradenskou činnost s cílem předcházet vzniku překážek bránících ve vytváření vzájemných harmonických vztahů v rodinách, případně tyto překážky odstraňovat.

Kancelář veřejného ochránce práv (2007) uvádí, že se jedná zejména o ochranu práva na nepříznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, jakož i působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Její neoddelitelnou součástí je ochrana dítěte před takovým působením, které se může negativně dotknout jeho zájmů, trvá-li po takovou dobu nebo je-li takové intenzity, že nepříznivě ovlivňuje řádnou výchovu dítěte, příp. by mohlo být příčinou jeho nepříznivého vývoje. SPOD je taktéž chápána jako ochrana práv dítěte na život, na rodičovskou péči a život v rodině.

Na SPOD jsou evidovány děti a mladiství, kteří potřebují pomoc sociálního státu. Tyto děti mohou pocházet z dysfunkčních rodin s různorodými problémy. Dysfunkční rodiny mohou být neschopné postarat se o děti z fyziologického hlediska (zanedbání dětí, týrání dětí, sexuální zneužívání), psychologického (alkoholismus v rodině, patologický hráč v rodině, emoční zneužívání, špatná komunikace, neúplná rodina), ekonomického (hranice životního minima, nezaměstnanost), sociálního (málo přátel, nedostatečná podpora výchova v době socializace dítěte a mladistvého, nevyhovující bytové podmínky, nedostatečná hygiena, dítě nemá ani minimální soukromí).

¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí

² Úřad pro mezinárodní ochranu dětí

Další klienty tvoří děti a mladiství, kteří mají problémy s chováním – dopouští se trestných činů, přestupků či mají problémy se záškoláctvím. Úkolem sociálních pracovníků SPOD je chránit a zajišťovat potřeby a práva dětí a mladistvých. Úkolem kurátora je řešit případy dětí se závadovým chováním.

SPOD spolupracuje se školami, lékaři a nestátními subjekty při vyhledávání rodin, které se ocitly v obtížné životní situaci a potřebují pomoc v oblasti sociálního zabezpečení, dysfunkční rodiny, děti, které jsou ohroženy sociálním prostředím nebo jsou týrané či zneužívané. Sociální pracovníci mají za úkol vykonávat dohled nad rodinami, kterým byly děti svěřené do péče anebo nad jejichž výchovou byl soudem stanoven dohled. (Kolektiv sociálních pracovníků, 2002)

SPOD má odpovědné postavení vzhledem k soudu – provádí šetření v rodinách dětí a nezletilých, odevzdává výchovné zprávy, účastní se soudních jednání, kde podává podněty, vyslovuje návrhy, předkládá důkazní prostředky či odvolání. Pracovníci sepisují mimosoudní dohody s rozvádějícími se rodiči, aby byly děti co nejméně vystaveny sporu mezi rodiči. Při účasti na trestním stíhání mladistvých navrhuje sociální pracovník výši a druh trestu. SPOD spolupracuje také s Policií České republiky, pokud je mladistvý odsouzen k výkonu trestu ve vězení, pracovníci jej pravidelně navštěvují a prošetřují jeho rodinné poměry, aby se zjistilo, zda je rodina schopná mladistvého po návratu z vězení přijmout zpátky.

Kurátor pomáhá dětem a mladistvým, kteří se dopustili trestného činu, přestupku, záškoláctví, mají závislost na návykových látkách. Mezi nejčastější trestné činy dětí a mladistvých patří krádeže, poté poškozování cizí věci, šíření poplašné zprávy, loupež a vydírání. Kurátor spolupracuje s výchovnými středisky a podporuje děti a mladistvé při resocializačním procesu. (Kolektiv sociálních pracovníků, 2002)

3.1. Na koho je SPOD zaměřena

Sociálně-právní ochrana se poskytuje bezplatně nezletilým dětem, tedy dětem do 18 let věku. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, vymezuje dle §6 děti, na které se vztahuje:

- a) jejichž rodiče
 - 1. zemřeli,
 - 2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti,
 - 3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti,
- b) které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy,
- c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, živí se prostitutí, spáchaly trestný čin...
- d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte,
- e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu,
- f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců,
- g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami,
- h) které jsou žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za jejich výchovu, pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

Výčet dětí, na které se SPOD zaměřuje, je demonstrativní, což v praxi umožňuje jeho rozšíření o další kategorie dětí. Ve všech uvedených případech zákon o SPOD předpokládá existenci dlouhodobější sociální události určité intenzity, aby bylo zapotřebí postupovat dle tohoto zákona a poskytnout dítěti nezbytnou sociálně právní ochranu (Špeciánová, 2005).

3.2. Řešení problému v rodině z hlediska SPOD

V rámci preventivní činnosti by měl SPOD působit na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, projednávat s rodiči odstranění nedostatků ve

výchově apod. Dále je SPOD povinen sledovat nepříznivé vlivy působící na děti, sledovat příčiny jejich vzniku a činit opatření k omezení působení nepříznivých vlivů na děti. V rámci poradenské činnosti SPOD pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, poskytuje nebo zprostředkovává poradenství apod.

Součástí této činnosti je také rozhodování SPOD a soudů o výchovných opatřeních.

Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově, dává zákon o SPOD a zákon o rodině možnost obecnímu úřadu a také soudu uložit následující výchovná opatření:

- napomenutí
- dohled
- omezení

3.3. Dílčí závěr

V této kapitole jsem se snažila shrnout pravomoci a možnosti orgánu SPOD. Ale jak je to ve skutečnosti? Jsou opravdu pracovníci SPOD odborníci a umí dítěti pomoci? Neustále se poukazuje na velký počet umístěných dětí v ústavní výchově. Je to ale opravdu vždy nutné, nejsou upřednostňovány jiné kroky? Pracují tito odborníci s celou rodinou nebo jen s dítětem a chtějí opravdu nějak tuto situaci řešit?

4. Ústavní výchova

Pokud rodina selhává v plnění svých základních funkcí, je dítě odejmuto z péče rodičů a svěřeno do péče státu. Na místo přirozené rodiny nastupuje náhradní rodinná výchova, která se vyskytuje v několika formách. Nejideálnější je osvojení dítěte, které je pak vychováváno v běžném rodinném prostředí. Další formou je pěstounská péče a to individuální a ve zvláštních zařízeních pro výkon pěstounské péče. SOS vesničky představují formu náhradní rodinné výchovy. Zejména pro děti postižené je státní ústavní péče většinou poslední nadějí. Úkolem ústavu je vytvořit všem dětem zázemí, od ranného věku rozvíjet jejich schopnosti a možnosti, dát jim šanci na speciální vzdělání a uplatnění v dalším životě. Při těžším postižení se alespoň pokusit o nácvik sebeobsluhy a dodržování hygienických norem.

Na ústavní péči pro děti do 15-ti let participují tři ministerstva, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Ústavní péči sama řadím až na poslední místo v možnostech péče o opuštěné, ohrožené nebo postižené dítě. Dobrá ústavní péče však může poskytnout takovému dítěti lepší možnost vývoje a rozvoje než špatná, nefunkční nebo nemilující a odmítající rodina.

Ústavní péče je v mnoha případech opravdu poslední šance, a proto je třeba k ní přistupovat velmi zodpovědně.

„Tam kde rodina z různých důvodů v péči o dítě naprosto selhává a není možné či vhodné zvolit osvojení či pěstounskou péči, je potřeba zajistit dítěti jiné výchovné prostředí. Zde můžeme volit zpravidla dočasně některé kolektivní výchovné zařízení. Klasickými modely s dlouholetou tradicí jsou zvláštní dětská zařízení v resortu zdravotnictví, dále škála různých dětských domovů v resortu školství a konečně pro děti handicapované ústavy sociální péče v resortu práce a sociálních věcí. Dítě zde není svěřováno do péče konkrétního náhradního rodiče či vychovatele, ale do péče neosobní instituce, v níž konkrétní vychovatelé přejímají jen částečnou a dílčí odpovědnost, přičemž dálkovým opatrovníkem dítěte bývá příslušná sociální pracovnice.“ (Matějček, 1999, s.39)

4.1. Důvody umístění dítěte do ústavní výchovy

Obvyklé důvody, které vedou k umístění dítěte do ústavního zařízení, jsou dle průzkumu Ligy lidských práv (2007) následující:

- dítě je odloženo nebo opuštěno vlastními rodiči
- rodiče dítěte zemřeli
- dítě je psychicky, fyzicky či sexuálně zneužíváno nebo týráno
- dítě je zanedbáváno
- dítě má výchovné problémy a rodiče se o něj nedokáží starat
- dítě trpí psychickým či tělesným postižením a rodiče nejsou schopni mu zajistit náležitou péči
- rodiče neplní svou rodičovskou zodpovědnost pro fyzickou či duševní nemoc delšího trvání
- nepříznivá sociální situace rodiny, zejména chudoba rodiny a nevyhovující bytové podmínky

Liga lidských práv zároveň upozorňuje na fakt, že nepříznivá sociální situace rodiny je nejčastějším důvodem odebrání dítěte a na rodiče žijící v sociální nouzi je často nahlíženo jako na rodiče, kteří neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti.

4.2. Role pracovníka SPOD při umístování dítěte do ústavní výchovy

Pokud tedy SPOD zjistí, že výchova dítěte je vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo že rodiče z jiných důvodů nemohou výchovu dítěte zabezpečit, musí zajistit, aby došlo k nápravě. V takové situaci pracovník SPOD napíše na příslušný okresní soud návrh na nařízení ústavní výchovy. Rozhodnutí je pak již na zvážení soudu, který není návrhy účastníků nijak vázán. Pracovník SPOD je účastníkem řízení jako navrhovatel a zároveň jako opatrovník dítěte, což bývá často kritizováno.

Někdy mohou nastat situace, kdy není možno čekat na soudní jednání a situaci dítěte je třeba řešit okamžitě. V takových případech má SPOD možnost podat návrh na vydání předběžného opatření dle §76a) občanského soudního řádu. Dle znění tohoto zákona se

jedná o situace, kdy se nezletilé dítě ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny. Na základě návrhu předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo na nezbytně nutnou dobu umístěno ve vhodném prostředí, které v usnesení označí. Vhodným prostředím se rozumí výchovné prostředí u osoby nebo zařízení způsobilého zajistit nezletilému dítěti řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou vyspělost a umožnit realizaci případných jiných opatření stanovených předběžným opatřením.

Poté, co byla dítěti nařízena ústavní výchova, je pracovník SPOD povinen nejméně jednou za tři měsíce dítě v zařízení navštívit. Dále je povinen navštívit nejméně jednou za tři měsíce i rodiče dítěte. Důvodem těchto návštěv je, aby mohl pracovník SPOD sledovat, zda jsou dodržována práva dítěte v zařízení, sledovat rozvoj duševních a tělesných schopností dítěte, sledovat, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení a také sledovat, jak se vyvíjí vztah mezi rodiči a dětmi. Dále má pracovník právo nahlížet do dokumentace dítěte, hovořit s nezletilým o samotě nebo se také vyjadřuje k povolení pobytu dítěte mimo ústav. V souvislosti s povinnostmi SPOD vůči dítěti v ústavním zařízení zveřejnil veřejný ochránce práv několik nejčastějších pochybení na straně pracovníků SPOD:

- zákazy krátkodobých pobytů dětí u rodičů
- nedostatečná informovanost rodičů
- neoprávněné omezení kontaktu dítěte s rodinou
- počáteční izolace dítěte v ústavním zařízení
- nedostatečné návštěvy pracovníků SPOD dítěte v zařízení

4.3. Negativní vliv ústavní výchovy na psychiku dítěte

K tomu, aby se dítě po všech stránkách dobře vyvíjelo, je nutné, aby byly uspokojovány všechny jeho potřeby. Pokud je dítě umístěno do ústavní péče, k uspokojování těchto potřeb nedochází. Matějček (2004) uvádí pět základních psychických potřeb, které by měly být naplněny včas a v náležitě míře, aby se dítě vyvíjelo po duševní stránce dobře a zdravě:

1. Potřeba přiměřené stimulace, neboli potřeba přívodu podnětů z vnějšího světa.
Podněty by měly přicházet v náležitém množství a náležitě kvalitě. Také by měly

být proměnlivé, aby si na ně organismus nezvykl, protože by se pak ztrácela jejich účinnost.

2. Potřeba smysluplného světa je potřeba určitého řádu ve věcech a vztazích. Je to základní podmínka, aby z podnětů mohly vznikat poznatky a zkušenosti. Uspokojení této potřeby umožňuje dítěti učit se a přizpůsobovat se životním podmínkám.
3. Potřeba životní jistoty. Její uspokojení zbavuje člověka úzkosti a dává mu pocit bezpečí. Tuto jistotu mu dávají především lidé z jeho okolí, z čehož vyplývá, že potřeba životní jistoty je naplňována především v mezilidských citových vztazích.
4. Potřeba pozitivní identity nebo-li vlastního já. Má dítěti pomoci uvědomit si své já a budovat v něm zdravé sebevědomí.
5. Potřeba otevřené budoucnosti. Umožňuje uspokojivé prožívání osobního běhu života. Ztráta životní perspektivy, tedy uzavřená budoucnost, vede k zoufalství.

4.4. Dílčí závěr

Umístění dítěte do ústavního zařízení by mělo být tím posledním možným řešením. Někdy je ale bohužel ústavní výchova to nejlepší možné řešení, pokud rodiče nejsou schopni zajistit základní funkce. Z mých zkušeností mohu říci, že je až neuvěřitelné, kolik i v dnešní době takových rodin je.

5. Rodinný sociální asistent jako prevence ústavní výchovy

Oporu rodinné sociální asistence nalezneme v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, konkrétně v §65, který popisuje sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi:

(1) Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje.

(2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

- a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- c) sociálně terapeutické činnosti,
- d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Náplň sociálně aktivizační služby vychází z vyhlášky č. 505/2006 Sb.:

a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti

- 1. pracovně výchovná činnost s dětmi
- 2. pracovně výchovná činnost s dospělými, například podpora a nácvik rodičovského chování včetně vedení hospodaření a udržování domácnosti, podpora a nácvik sociálních kompetencí v jednání na úřadech, školách, školských zařízeních.
- 3. nácvik a uplatňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností dítěte
- 4. zajištění podmínek a poskytnutí podpory pro přiměřené vzdělávání dětí
- 5. zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity

b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím

c) sociálně terapeutické činnosti

d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

5.1. Na co je služba zaměřena

Hlavním cílem rodinné sociální asistence je zlepšit podmínky pro vývoj dětí ze sociálně či zdravotně znevýhodněného rodinného prostředí, zachovat jim přirozené rodinné prostředí a vazby mezi nimi a rodiči a snížit riziko nucené separace těchto dětí od jejich rodičů v důsledku nařízení ústavní výchovy. (Triáda, informační a výukové materiály) Tento cíl by se dal jednoduše nazvat sanace rodiny, tedy „postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, případně kvůli tomu, že je sám někým z rodiny ohrožen...Práce s rodinou může mít formu podpory od zaškoleného dobrovolníka, terapie poskytované profesionálem celé rodině nebo někomu z rodiny v domácím či jiném prostředí, služby poskytované rodinám“. (Matoušek, 2003b, s. 196)

Dle Triády služba rodinných sociálních asistentů zahrnuje:

- doprovázení a podporu při vyřizování osobních dokladů, sociálních dávek a dalších osobních záležitostí – pomoc s vyplněním žádostí, formulářů, sepsáním oficiální korespondence, doprovody na úřady a další instituce.
- podpora při péči o chod domácnosti, včetně finančního hospodaření - nácvik vaření, praní, úklidu, domácí rozpočet.
- podpora při péči o dítě – nácvik základních postupů péče o dítě dle věku a potřeb dítěte, strava, hygiena, vhodné oblékání, denní režim.
- podpora při rozvoji dítěte – nácvik her s dítětem, včetně pořízení vhodných hraček, cílený rozvoj řeči, zrakové, sluchové percepce, motoriky,....
- podpora při výchově dítěte – získání náhledu na jednotlivé výchovné prostředky a jejich adekvátní používání, zaměření na pochvalu, stanovování hranic ve výchově, vyrovnávání se s výchovně obtížnými situacemi
- aj.

Pro rodiče, jejichž děti jsou umístěny v ústavní výchově, je možné následující využití služby:

- doprovody rodičů do zařízení
- motivace rodiče k návštěvě dítěte
- podpora při komunikaci s personálem zařízení
- zajištění asistence při návštěvách a vycházkách mimo zařízení
- příprava na návštěvu, příprava programu návštěvy aj.

V situacích, kdy má dojít k návratu dítěte z ústavní výchovy zpět do rodiny:

- příprava prostředí před příchodem dítěte
- podpora při vyřizování osobních dokladů, sociálních dávek a dalších osobních záležitostí
- podpora a doprovody při zabezpečení vybavení nutného pro péči o dítě (postýlka, potřeby pro hygienu, oblečení, hrací koutek a vhodné hračky,...)
- podpora při péči o chod domácnosti, včetně finančního hospodaření
- příprava rodičů na návrat dítěte do jejich péče – podpora při zabezpečení vhodné stravy, podpora při péči o dítě, při rozvoji dítěte, při výchově dítěte, posilování vzájemných vztahů – forma rozhovorů na daná témata a nácviku praktických záležitostí před samotným příchodem dítěte do rodiny aj.

V případě asistence u pobytu dítěte z ústavu u rodičů a v případě jeho návratu do rodiny z ústavní péče je důležité, aby spolupráce s rodinou byla navázána v dostatečném předstihu.

5.2. Dílčí závěr

Služba, která alespoň zčásti pomůže rodinám s dětmi, je velice přínosná. Je zapotřebí s těmito rodinami pracovat a rozvíjet v nich jejich schopnosti a dovednosti. Bohužel je nutností, např. u sociálně slabých rodin, začít s touto aktivitou co nejdříve. Tato služba je novou službou a ještě se nedostala do povědomí lidí.

6. Sociální pedagogika ve vztahu k těmto rodinám

Sociální pedagogika zkoumá různé vlivy, které působí na vztah jedince a výchovu v rodině. Vymezuje různé termíny jako je prostředí, výchova, socializace, genotyp. Tyto činitele mohou ovlivnit formování jedince a také základní funkce rodiny.

Kraus a kol. (2009) chápe činitele procesu socializace chápe šířeji a zařazuje mezi ně také genotyp (soubor vlastností, které člověk získává v okamžiku početí), případně vrozené dispozice, dále veškeré vlivy prostředí a samozřejmě výchovu.

Kraus (2008, s. 49) uvádí, že předmětem sociální pedagogiky jsou sociální aspekty výchovy a vývoje osobnosti. Orientuje se na výchovu, která intervenuje do procesu socializace, především u ohrožených a sociálně znevýhodněných skupin dětí a mládeže, ale i u dospělých. Rodině a škole pomáhá řešit krizové situace a předcházet vzniku dysfunkčních procesů.

Sociální pedagogika rozlišuje tyto funkce:

- pedagogickou (výchovná snaha o optimální rozvoj osobnosti utváření zdravého životního stylu)
- profylaktickou (činnosti a programy přispívající k prevenci různých deviací)
- kompenzační (aktivity směřující k vyrovnávání deficitů např. z málo podnětného prostředí)
- tutoriální (pomoc těm, kteří se ocitli na okraji společnosti) aj. (Kraus, 2008)

Aktuální úkoly sociální pedagogiky jsou:

- popisovat a analyzovat prostředí
- zkoumat, jak poskytovat pomoc
- reflektovat globální problémy společnosti
- přispívat k utváření zdravého životního stylu
- rozpracovávat formy a specifické metody sociálně výchovné činnosti
- vyvíjet maximální snahu o uplatnění poznatků v praxi

6.1. Dílčí závěr

Sociální pedagogika ovlivňuje a hlavně se zásadním způsobem podílí na formování jedince. Zvláště má svoje místo v působení u rodičů a dětí z asociálního prostředí, kdy je zapotřebí s touto rodinou velice intenzivně pracovat.

PRAKTICKÁ ČÁST

7. Vymezení cíle a výzkumného šetření

Cílem praktické části bakalářské práce s názvem „Rodiče z asociálního prostředí a schopnost regulovat funkce rodiny“ je zodpovědět na výzkumnou otázku: *„Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci biologické, ekonomické, výchovné a socializační“?*

Pro praktickou část jsem si zvolila kvalitativní výzkum pomocí výpisu ze spisové dokumentace, pomocí vlastních zkušeností a sestaveného analytického listu, který jsem použila pro přehlednější zpracování, se budu snažit odpovědět na výše uvedenou výzkumnou otázku.

Podle Hendla (1999) se kvalitativní výzkum snaží o porozumění jevům, které zkoumá. Na obecné úrovni jsou jeho cíle tři:

- hledá a popisuje subjektivní smysl, který lidé spojují se svým jednáním a okolním světem,
- hledají se a popisují způsoby, jak lidé v rámci interaktivních procesů vytvářejí sociální zkušenost,
- zkoumají a popisují procesy, jak kulturní významové systémy určují vnímání a konstruování subjektivní a sociální zkušenosti, hloubkovým rozhovorem, nestrukturovaným pozorováním a studiem dokumentů.

„Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem je odkrýt význam podkládaný sdělovacím prostředkům.“ (Disman, 2000, s. 285)

Posláním kvalitativního výzkumu je porozumění lidem v sociálních situacích.

7.1. Vymezení zkoumané populace

Populace je soubor jednotek, o nichž vypovídá výzkum. Cílová populace jsou jednotky, pro něž platí naše závěry. U kvalitativního výzkumu jde o výběr záměrný a je vždy reprezentativní – osoby reprezentují potřebné prostředí.

Výzkum jsem prováděla ze vzorku dětí z okresu Vyškov, které jsou v evidenci kurátora pro mládež a u nichž byla rozsudkem soudu nařízena ústavní výchova. Pro případovou

studii jsem si vybrala 4 rodiny, které jsou v evidenci kurátorů pro mládež v obcích s rozšířenou působností Slavkov u Brna a Vyškov. Rodiče většinou pocházejí z asociálního prostředí a u jejich dětí je rozsudkem soudu nařízena ústavní výchova. Rodiny se potýkaly s celou řadou problémů a z toho důvodu je považuji jako dostatečně reprezentativní vzorek, na kterém je možné ukázat, zda dokáží plnit stanovené základní funkce.

U těchto rodin jsem se pokusila zjistit a odpovědět na výzkumnou otázku, kterou jsem si rozpracovala do tří podotázek

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci biologické?

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci ekonomické?

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci výchovné a socializační?

Při provádění výzkumného šetření jsem vycházela z následujících zdrojů:

Dle Hendla se výzkum pomocí případové studie skládá z několika kroků, které jsou ve vzájemné interakci:

1. určení výzkumné otázky
2. výběr případu, určení metod sběru a analýzy dat
3. příprava sběru dat
4. sběr dat
5. analýza a interpretace dat
6. příprava zprávy

Analýza jednotlivých případů nám v průběhu celého výzkumu umožňuje sledování, popisování a vysvětlování případu v jeho komplexnosti, a díky tomu může dospět k přesnějším a do hloubky jdoucím výsledkům. Studium spisové dokumentace rodiny vedené kurátorem pro mládež městského úřadu jsou záznamy orgánu sociálně-právní ochrany dětí, lékaře, případně zařízení, kde je dítě umístěno, ale také zprávy jiných organizací. Dalším zdrojem informací byla vlastní zkušenost s těmito rodinami.

7.2. Případové studie

Jména rodin byla změněna.

Rodina Kocourkova

Rodinu tvoří matka (35let) ukončené základní vzdělání, babička (matka matky) a dvě děti. Matka nebyla nikdy provdána ani s žádným otcem svých dětí nežila ve společné domácnosti. U obou dětí jsou otcové zapsáni v rodném listě, ale nikdy se nepodíleli na výchově dětí ani na placení výživného, které jim bylo vyměřeno rozsudkem soudu. U obou dětí bylo těhotenství náhodné a neplánované, spíše zdroj příjmů. Matka spolu s dětmi Karlem (14let) a Terezou (17 let) a její matkou (53) žije v podnájmu v rodinném domě o velikosti 3+1, kde mají k dispozici dva pokoje. Nezletilé děti jsou v evidenci kurátora pro mládež od roku 2008, kdy byla zanedbávána školní docházka u dcery Terezy a následně i u syna Karla. Neomluvené hodiny, skryté záškoláctví. Matka nespolupracovala s orgánem sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) ani se školou. Byla dohodnuta návštěva Pedagogicko-psychologické poradny, což učinila, ale záškoláctví pokračovalo. Pohovory na OSPOD, přestupkovým řízením ani podáním trestního oznámení na ohrožování výchovy mládeže dle § 201 trestního zákona se nic nezměnilo. Matka nezvládala výchovu obou dětí, sama vedla záhalčivý život, požívala alkohol, velmi často byla viděna v místních restauracích. Matka byla nezaměstnaná, nebyla vedena na úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání ani nepobírala dávky hmotné nouze. Bylo zjištěno, že matka nemá vyřízené osobní doklady, které potřebovala na všech úřadech. Babička nezletilých dětí se na výchově nepodílela, v domě pobývala jen ve večerních hodinách, byla vedena na dávkách hmotné nouze.

Roku 2009 se nezl. Tereza odstěhovala ke svému strýci, bratru matky, kterému byla rozsudkem soudu svěřena do výchovy. Nad nezletilým Karlem bylo rozsudkem soudu stanoveno výchovné opatření – dohled. Situace se mírně zlepšila a matka byla upozorněna na spolupráci s OSPOD, s čímž souhlasila. Tereza ukončila základní školu a hledala si zaměstnání. Výchova u strýce probíhala bez problémů. Karel v březnu roku 2009 opakovaně začal zanedbávat školní docházku a dále škola upozornila OSPOD, že Karel chodí do školy zanedbaný, bez svačiny, není připraven na vyučování, lže, začal i ve třídě krást. S matkou není v kontaktu. Na základě doporučení OSPOD byl Karel umístěn do Střediska výchovné péče Kelč (SVP) na tříměsíční dobrovolný pobyt. Během pobytu v tomto zařízení velice prospíval a měl zájem o různé koníčky. Matka o

syna neprojevovala zájem, během pobytu ho ani jedenkrát nenavštívila, netelefonovala. Nebyl nikdo, kdo by za nezletilého Karla převzal doporučení a další kontrolu jak s ním nadále pracovat. Matka se neinformovala ohledně syna ani na OSPOD. Při prováděném sociálním šetření bylo zjištěno, že žije s novým přítelem v bytě, který neměl zajištěné základní podmínky pro výchovu dítěte. Matka byla na tuto situaci upozorněna a vždy přislíbila nápravu. Nestalo se tak. Nebylo ani zřejmé, jaké finanční prostředky má k dispozici na chod domácnosti. S alkoholem měla problémy neustále. Bylo s ní jednáno o spolupráci se SVP, což vždy slíbila. Byla taktéž upozorněna na možné důsledky u jejího syna (ústavní výchova), pokud si nedá svoje osobní věci do pořádku. Nabízenou pomoc od OSPOD nikdy nevyužila. Rozsudkem soudu byla podmíněně odsouzena dle § 207 ohrožování výchovy mládeže dle trestního zákona č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Ukončením pobytu nezletilého Karla ve SVP bylo řešeno jakým způsobem dál rozvíjet u Karla jeho schopnosti a dovednosti. Domů se vrátit nemohl, neboť matka neprojevila zájem a neměla dostatečné podmínky a strýc již měl vlastní rodinu a nemohl si nezletilého nechat svěřit do výchovy. OSPOD byl podán k soudu návrh na předběžné opatření a nezletilý byl umístěn do Dětského diagnostického ústavu. Začátkem roku 2010 byla rozsudkem soudu nařízena u nezletilého ústavní výchova. Matka po nařízení předběžného opatření opakovaně přislíbila spolupráci a nápravu, aby u syna nemusela být nařízena ústavní výchova, nestalo se tak. Matka je dle slov psychologa citově plochá, upřednostňující jen své zájmy a požitky, nemá nastaveny základní normy a tudíž není schopna plnohodnotně vychovávat syna. Nezletilý jezdí pravidelně na dovolenky ke svému strýci, matka nemá zájem.

Z výše uvedené případové studie se pokusím odpovědět na výzkumné otázky, které byly stanoveny.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci biologické?

Hlavní roli v této rodině hrála matka, které byly svěřeny rozsudkem soudu do péče dvě nezletilé děti. Tyto dvě děti měly každé jiného otce, který je uveden v rodném listě, ale nikdy s matkou nevedl společnou domácnost a s dětmi se nestýkal. Z výše uvedeného je zřejmé, že jde o biologického otce. Matka se na funkci biologické podílela. Sama uváděla, že těhotenství nebylo plánované, spíše náhodné a to u obou dětí.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci ekonomické?

U matky nebylo zřejmé, kde bere peníze na zabezpečení dětí. Mnohokrát s ní bylo hovořeno a doporučeno, aby si dala do pořádku svoje osobní doklady. Peníze na obživu dětí získávala z příležitostných brigád, které jí ale nestačily na pokrytí základních potřeb. Nebyla ochotna změnit svoje návyky a plnohodnotně se zapojit do běžného života. Její matka také nepracovala, tudíž tento stav brala jako normu.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci výchovné a socializační?

V této rodině je zřejmé, že sama matka již v dětství neměla nastavená jasná pravidla pro její výchovu a tyto normy předávala i na své děti. Děti nebo spíše Karel neměl nastavená základní pravidla a jak vyplynulo z psychologické zprávy, jde o normálního chlapce s běžnými potřebami, který vyžaduje jasně stanovená pravidla a normy. Matka neměla uspořádané vlastní bydlení, velmi často střídala ubytování.

Rodina Novotná

Rodinu tvoří matka (35 let) ukončené základní vzdělání, Petr (15 let), Jana (11 let), Anna (8let), František (7let), Lukáš (1,5 rok). Matka byla pouze jedenkrát provdána za otce své dcery Jany, se kterým se po roce rozvedla. Ani jedno z dětí nemá společného otce. Jen u Jany a Lukáše je otec uveden v rodném listě. Matka spolu s dětmi žije v pronajatém bytě v malé vesnici. Společně s nimi obývají tento byt náhodní muži, kteří právě s matkou v určitou dobu žijí.

Nezletilý Petr je v evidenci kurátora pro mládež od roku 2004, kdy hlášením ze školy bylo oznámeno jeho hrubé chování vůči dětem i učitelům. Nezletilý byl mnohokrát osobním pohovorem řešen orgánem sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), ale nic se nezměnilo. Byl umístěn na dvouměsíční dobrovolný pobyt do Střediska výchovné péče (SVP). Odtud začal utíkat a dobrovolný pobyt mu byl ukončen. Situace se nezměnila, začal utíkat z domova, kradl věci a zanedbával školní docházku. Hrubým způsobem se choval i ke svým mladším sourozencům. Na návrh matky byl podán návrh na předběžné opatření k Okresnímu soudu a umístění nezletilého do Dětského diagnostického ústavu a poté byla rozsudkem soudu u Petra nařízena ústavní výchova. Nezletilý byl umístěn do dětského domova. V zařízení se choval nevhodným způsobem a všem kolem hrubě nadával. Matka nesouhlasila ani s dovolenkou u ní. Měla z něj strach. Jediný, kdo se dál

s Petrem stýkal, byla jeho babička, která nežila společně s matkou. Byla zaměstnána a s dcerou se moc nestýkala, neměla s ní dobré vztahy.

Petr velice často uváděl, že domů nechce jezdit, neboť matka je příčinou toho, že musel odejít z rodiny. Dle jeho slov na něj neměla čas a všechny svůj volný čas věnovala mladším sourozencům a „novým“ tatínkům. Asi po půl roce se situace mírně uklidnila a Petr začal jezdit na dovolenky domů. Ze začátku respektoval příkazy matky, ale to vydrželo jen chvíli, neboť matka neměla prostor a čas, aby se mu plně věnovala. Petr začal chodit domů v pozdních hodinách, sprostě nadával. Jeho největšími nepřáteli byli všichni muži matky. Dělal jim různé naschvály. Vyústilo to tím, že Petr opětovně přestal jezdit domů. V té době nefungovala ani babička, neboť si s ní začal velmi špatně rozumět, protože po něm většinou chtěla také nějaké dodržování pravidel. V té době si matka našla opět nového přítele a brigádně si přivydělávala v místním pohostinství. O děti se ve večerních hodinách většinou staral její přítel a matka pomalu začala nepřiměřeným způsobem požívat alkohol. Petrovi v té době již ani netelefonovala, nežádala o dovolenky, neměla o něj zájem. Při návštěvě Petra v dětském domově bylo zjištěno, že matka čeká další dítě se svým novým přítelem, což Petr nechtěl přijmout. Na základě těchto skutečností se zhoršilo ještě více jeho chování a musel být přeřazen na diagnostický pobyt do dětského diagnostického ústavu. Ve škole špatně prospíval, neměl žádné koníčky. Na základě diagnostiky byl přeřazen do dětského domova se školou.

Z psychologického vyšetření bylo zjištěno, že jde o chlapce z prostředí značně výchovně zanedbaného a bylo u něj nezvládnuté období dětství. Chybí mu schopnost sebekontroly a dominuje také neochota se přizpůsobit. Charakteristickým rysem je spokojenost se sebou.

V roce 2009 se situace změnila a nyní je stav takový, že Petr v letošním školním roce ukončí základní povinnou školní docházku. Jeho chování se změnilo o 100%. Pravidelně jedenkrát za 14 dnů jezdí na dovolenku k matce, ke které opětovně pomalu navázal citové vazby. O zrušení ústavní výchovy neuvažuje, chce se nyní vyučit a chtěl by se sám postavit na vlastní nohy. Matku nechce obtěžovat svými problémy.

Z výše uvedené případové studie se pokusím odpovědět na výzkumné otázky, které byly stanoveny.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci biologické?

Opětovně v této rodině byla matka, které byly svěřeny rozsudkem soudu do výchovy 4 nezletilé děti. Matka do dnešního dne porodila 5 dětí. Jen u dvou jsou otcové uvedeni v rodném listě a přispívají matce na výživu nezletilých dětí. Ze spisové dokumentace bylo zjištěno, že matka v minulosti nechtěla více jak dvě děti. Poté uvedla, že vždy s novým přítelem si pořídila dítě, neboť si myslela, že již s ním zůstane žít. Uvedla také, že rodičovský příspěvek byl zdrojem příjmů.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci ekonomické?

Matka nemá vlastní bydlení, žije se svými dětmi v pronájmu. Její příjmy jsou tvořeny z rodičovského příspěvku a výživného, které je stanoveno pouze u dvou dětí. Na domácnosti se také podílí muži, kteří společně s matkou obývají společnou domácnost. Z toho vyplývá, že její příjmy nepokrývají všechny výdaje na domácnost, koníčky, děti atd.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci výchovné a socializační?

Matka se u Petra již od dětství nepodílela na důsledné výchově. Důvody, které byly příčinou umístění nezletilého, jsou uvedeny jako zanedbání výchovy a nenastavení pravidel. Je zřejmé, že i v této rodině je absence mužského vzoru. Neustále zde vystupují muži, kteří jsou obměňování a tím pádem není možné uchopit mužský vzor, podle kterého by mohla být vedena výchova. Otázkou zůstává, jaký to bude mít vliv na další děti v rodině.

Rodina Peckova

Rodinu tvoří matka (38 let) vyučena, přítel (41 let) základní vzdělání, Zdeněk (15 let), Andrea (11 let), Tomáš (9 let) a Saskie (7 let). Matka byla pouze jedenkrát provdána za otce Zdeňka, se kterým se rozvedla, když byly Zdeňkovi 3 roky. V současné době je otec umístěn ve výkonu trestu odnětí svobody a o syna neprojevuje zájem, výživné neplatí. Matka nyní žije s přítelem, se kterým má další tři nezletilé děti. Rodina obývá pronajatý rodinný dům o velikosti 2+1 v malé vesnici.

Nezletilý Zdeněk je v evidenci kurátora pro mládež od roku 2008, kdy hlášením ze školy bylo oznámeno, že nezletilý hrubým chováním a jednáním ohrožuje spolužáky a

učitele. Nadávky, vyhrožování, neplnění si úkolů, útky ze školy. Nezletilý byl řešen OSPOD a na jeho doporučení a po domluvě s matkou byl umístěn v Dětské psychiatrické léčebně. Po měsíčním pobytu mu musel být ukončen pobyt z důvodu nepřizpůsobení se režimu v zařízení a nespolutrací matky. Matka situaci spojenou s jeho chováním bagatelizuje, sděluje, že takové problémy se synem doma nemá. Po ukončení pobytu se nezletilý vrací zpět do školy, kde se asi po týdnu celá věc opakuje. Matka neustále ignoruje jeho chování a i po pohovoru na OSPOD uvádí, že Zdeněk se chová přiměřeným způsobem, jen učitelé pořád „něco mají.“ Po neohlášeném sociálním šetření v rodině bylo zjištěno, že matka se domů vrací ze zaměstnání až ve večerních hodinách, v mezidobí se o nezletilé děti nikdo nestará, jen starší sourozenci. Nezvládá základní věci, jako je obstarávání domácnosti a přípravu dětí do školy. Přítel matky odjíždí pravidelně na montáže a vrací se domů 1x za 14 dnů na 3 dny. I tato situace byla řešena s matkou, k čemuž uvedla, že i ona se v dětství musela sama postarat o sebe a to byla ještě menší. Byla s ní probrána situace ohledně rodičovských povinností a zodpovědnosti. Matka podotýkala, že má spoustu práce s dětmi a ještě k tomu chodí do zaměstnání a neustále po ní „sociálka“ něco chce. Bylo s ní také jednáno o bytové situaci, která neodpovídá tomu, že by v tomto prostředí měla vychovávat nezletilé děti. V bytě netekla teplá voda, kamna na topení jsou pouze v jedné místnosti. Matka neustále argumentovala, že ona také vyrůstala v takovém prostředí, možná ještě hůře atd. Bylo také zjištěno, že rodina má značné finanční potíže a to na základě půjček, které uzavřeli.

Asi týden po návštěvě v rodině matka sama podala k okresnímu soudu návrh na vydání předběžného opatření a umístění nezletilého do diagnostického ústavu. Jako důvod uvedla, že najednou se situace stala neúnosnou. Sama se podílí na výchově nejen syna, ale i dalších dětí. Nezletilý má značné poruchy chování a je těžko ovladatelný. Chová se hrubě i ke svým sourozencům.

Na základě těchto skutečností byl nezletilý umístěn do dětského diagnostického ústavu a posléze byla u něj nařízena ústavní výchova. V zařízení se postupně zklidnil a pomalu se přizpůsobil chodu zařízení. Z psychologického vyšetření vzešlo, že Zdeněkovy projevy připomínají velmi rané chování - potřeba experimentovat, zažívat reakci na každý vlastní podnět. Nemá osvojeny téměř žádné dovednosti, které by mu usnadnily zvládnání běžného života. Nejvíce mu vyhovuje individuální péče dospělého. Osobnost emočně i sociálně výrazně nezralá, citově oploštělá bez pevnějších citových vazeb.

Umístěním do zařízení se přerušil kontakt i s matkou, která uvedla, že je nakonec ráda, že má syna v domově. Děti jsou klidnější a není narušen chod domácnosti. Jediný kontakt z rodiny, který byl zachován, je s babičkou. Babička žije sama v bytě a Zdeňka si nyní bere pravidelně na dovolenky. Z jednání s ní vyplynulo, že s dcerou má nyní špatné vztahy, neboť ji vyčítá, že se synem neudrhuje kontakt. Uvedla, že s dcerou měla v dětství také velké problémy a to útěky z domova, krádeže, lhaní, záškoláctví.

V současné době je situace taková, že Zdeněk je umístěn v dětském domově se školou (výchovný ústav) a jeho prognóza není pozitivní. Rozumové schopnosti jsou aktuálně na hranici podprůměru až nižšího průměru s přidruženým psychiatrickým onemocněním.

Z výše uvedené případové studie se pokusím odpovědět na výzkumné otázky, které byly stanoveny.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci biologické?

Matka má z prvního manželství jednoho syna, který jí byl svěřen do péče rozsudkem soudu. S přítelem má další tři děti, které vychovává. Matka se na funkci biologické podílela a taktéž uvedla, že děti byly pro ni zdrojem příjmů.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci ekonomické?

Matka s dětmi i přítelem obývá pronajatý byt. Oba dva jsou zaměstnaní, ale i přesto jim finance nestačí, neboť přítel má exekuci na plat. Děti mají základní vybavení pokojíčku, v mnoha případech jim chybějí základní pomůcky do školy. Ve volném čase do žádného kroužku nechodí, neboť matka uvádí, že na to nemá peníze.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci výchovné a socializační?

Přítel, který se zdržuje doma minimálně, se na výchově dětí nepodílí. Matka vzhledem k zaměstnání také nemá čas plně věnovat svým dětem. Je schopna zajistit základní potřeby. U Zdeňka tato situace již nastala a je patrné, že matka se svému synovi dostatečně nevěnovala. Byl zde zanedbán individuální přístup a rozvíjení jeho schopností. Prostor, ve kterém další děti vyrůstají, není optimální pro další jejich rozvoj.

Rodina Pospíšilova

Matka (42 let) základní vzdělání, otec (48 let) základní vzdělání, Patrik (17 let), Michaela (13let). Matka i otec mají již z prvního manželství každý dvě děti. Po rozvodu uzavřeli společné manželství a narodily se jim dvě děti. Rodina obývá dům matky o velikosti 3+1 na malé vesnici. Otec je nezaměstnaný, veden na úřadu práce a matka pobírá dávky hmotné nouze. Syn Patrik je v současné době také v evidenci úřadu práce, neboť po ukončení základní povinné docházky nastoupil na odborné učiliště obor automechanik. Na základě zanedbání školní docházky mu bylo ukončeno studium a již na žádnou školu, učiliště nenastoupil.

Nezletilá Michaela je v evidenci kurátora pro mládež od roku 2009, kdy byly hlášeny Policii OSPOD útěky z domova a poté podezření na spáchání trestného činu pohlavní zneužití dle § 187 zákona č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Toho se měl dopustit přítel Michaely, se kterým se Michaela pravidelně stýká. U výsledku sdělila, že věděla, že to může být pro přítele trestným činem, ale vzhledem k jejímu věku jí to připadlo normální. Uváděla, že s přítelem chodí asi půl roku a chce s ním žít a plánují si společnou budoucnost. Rodiče nebo spíše matka dle jejich slov o tom neví, že se stýká právě s Markem. Otcí je to jedno. Moc se doma nezdržuje, většinou chodí v nočních hodinách z místního pohostinství posilněn alkoholem. Doma poté fyzicky trestá matku a občas se stalo, že uhodil i Michaelu. Otec má také problémy s výherními automaty, se kterými experimentovala i matka.

Matka se o sexuálním životě své dcery dozvěděla až od lidí z vesnice, kteří jí toto sdělili. Poté se přiznala i Michaela. Matka na OSPOD uváděla, že Michaela domlouvala, aby přátelství s Markem ukončila, domlouvala i Markovi, ale nestalo se tak. Matka uváděla, že v jejich letech již také měla nějaké zkušenosti, ale nyní ví, že je to trestné. Po domluvě najednou Michaela začala zanedbávat školu, utíkala z domova i přes zákazy, začala lhát. Opakovaně byla pohřešována a vždy byla nalezena u svého přítele. Šetřením v rodině OSPOD matka svoji dceru omlouvala, ale o pohlavním zneužití nikdy nic neřekla. Následně se situace stala neúnosnou, neboť dcera nebyla pořádku doma, mnohokrát její útěk ani neřešila přes Policii ČR.

Z výše uvedených důvodů asi po dvou měsících matka situaci o pohlavním zneužití nahlásila na Policii ČR. Nezletilá Michaela byla od té doby na útěku, nezdržovala se ani u svého přítele. Nikdo s ní nebyl v kontaktu. Matka z toho důvodu podala k okresnímu soudu návrh na vydání předběžného opatření, neboť měla o svoji dceru

strach, aby nezačala páchat trestnou činnost. Okresní soud návrhu matky vyhověl a Michaela byla po jejím nalezení umístěna v Dětském diagnostickém ústavu.

Situace se v rodině nezměnila, Michaela se údajně dále stýká se svým přítelem, který je trestně stíhaný, soud zatím o výši trestu nerozhodl. Stav u otce se nezměnil, doposud si zaměstnání nenašel a podstoupit léčbu také nechce. Matka je v současné době hospitalizována v Psychiatrické léčebně, neboť celou situaci nezvládala. Uváděla, že nároky kladené na její osobu při vyšetřování její dcery nezvládla a neměla nikoho, kdo by jí pomohl. Bratr Patrik si začal brigádně přivydělávat, ale také začal páchat trestnou činnost – krádeže.

Rodina má spoustu příbuzných, kteří by mohli pomoci při takto složité situaci rodině, ale nikdo z nich nechce, neboť všichni shodně uvádějí, že již jim pomáhali mnohokrát, ale marně. Peníze, které jim poskytli, vždy prohráli na automatech nebo propili.

V lednu roku 2010 byla rozsudkem okresního soudu u nezletilé Michaely nařízena ústavní výchova. Michaela se v mezidobí, kdy byla umístěna do Diagnostického ústavu, zklidnila a uvědomila si, jak se chovala. Nyní je s ní dobrá spolupráce, vychovatelé si ji chválí. Bohužel nebyl nikdo, kdo by převzal za Michaelu výchovu, z toho důvodu bylo rozhodnuto, jak je popsáno výše.

Z výše uvedené případové studie se pokusím odpovědět na výzkumné otázky, které byly stanoveny.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci biologické?

Otec i matka mají z prvního manželství každý dvě děti. Společně mají také dvě děti. Shodně uvádějí, že děti jsou pro ně smyslem života a bez nich by si život nedokázali představit.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci ekonomické?

Oba rodiče jsou závislí na příjmech od státu. Matka uváděla, že v mnoha případech se snažila si najít práci, ale nic k jejímu vzdělání nenašla. Otec byl mnohokrát zaměstnán v různých firmách, ale vždy mu byl ukončen pracovní poměr z důvodu porušení pracovního řádu. Příjem rodiny není velký, syn Patrik jakoby převzal vzor od svých rodičů a dál ve studiu nepokračoval.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci výchovné a socializační?

Otec i matka nemají nastavená jasná pravidla pro výchovu dětí. Sama matka uváděla, že většinou nevěděla, co její dcera dělá ve volném čase. Michaela nenavštěvovala žádný kroužek, stýkala se se staršími kamarády, kamarádky nemá. Matka uváděla, že vzhledem k jejímu věku si myslela, že nepotřebuje, aby ji plánovala volný čas. Komunikace mezi dcerou a matkou neprobíhala tak, jak by měla. Otec se vůbec nezapojoval do výchovy.

7.3. Výsledky výzkumného šetření a jejich použití

V této části práce odpovím na základě zpracovaných případových studií na předem určené výzkumné otázky a tím i kladené cíle.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci biologické, ekonomické, výchovné a socializační?

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci biologické?

U všech čtyř rodin je zřejmé, že rodiče se na funkci biologické podíleli. Pokračování další generace bylo u těchto rodin zřejmé. Jedná se o rodiny, kde je více dětí. Nechtěné těhotenství nebylo ani u jedné rodiny. Děti si přáli, ale ne vždy byly narozeny z uzavřeného manželství a ne vždy byl u těchto dětí zapsán otec v rodném listě. Z toho vyplývá i situace, že děti se nestýkaly se svým otcem. V rodině mnohokrát vystupoval přítel matky jako „nahrazující“ tatínek.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci ekonomické?

Z výše uvedených kazuistik vyplývá, že většinou rodiče těchto dětí jsou poživateli sociálních dávek nebo jsou vedeni jako uchazeči o zaměstnání na úřadu práce. Taktéž pobírají rodičovský příspěvek, který jim tvoří zdroj příjmů. Jedná se o rodiny, které mají zajištěny v mnoha případech pouze základní životní potřeby. V mnoha případech propadli alkoholu nebo hracím automatům. Taktéž je zde problém, že takovéto rodiny si uzavrou „výhodnou“ půjčku, ale již nejsou schopny tuto půjčku splácet. Na jejich příjem je dána exekuce. U těchto čtyř rodin je finanční situace špatná.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci výchovné a socializační?

Rodiče u všech těchto rodin v této funkci selhali. Sami nikdy neměli jasně nastavená pravidla na výchovu a ani jejich děti je nemají. Z nedostatku financí, času, nezájmu, jim nejsou schopni zabezpečit běžnou výchovu. Není u nich rozvíjena samostatnost, vedení k práci, úkolům. Nezám o to kde se děti pohybují ve volném čase a co dělají. V mnoha případech zde hraje roli neúplná rodina, kdy matka sama nestačí na výchovu svých dětí. Neochota také spolupracovat s odborníky, kteří se snažili pomoci těmto rodinám. Z toho vyplynula i situace, že děti z těchto rodin jsou v současné době umístěny rozsudkem Okresního soudu v ústavní výchově.

Z výsledků výzkumného šetření vyplývá, že rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci biologické, kdy každá z rodin vychovává nejméně dvě děti. Pokračování generací je zajištěno.

Funkci ekonomickou, výchovnou a socializační nedokáží plně naplnit. Jak již bylo uvedeno, v mnoha případech je rodina finančně závislá na příjmech od státu. Rodiče mají většinou jen ukončené základní vzdělání a práce se jim v dnešní době velmi těžko hledá. Někteří z nich si již na takový styl života zvykli a nechtějí ho měnit. Jedná se o rodiče, kteří neměli od svých rodičů daná pravidla, normy a z toho důvodu nemohou výchovu předávat svým dětem. Děti rodiče nerespektují, nepodílejí se na pomoci v domácnosti, zanedbávají školní docházku, páchají trestnou činností. U některých rodin je i problém s hygienickými návyky, úklidem v domácnosti. Rodiče těchto dětí nemají k dispozici vlastní bydlení a velmi často se stěhují.

Jak těmto rodinám pomoci, je v mnoha případech těžké. Dle mého názoru by bylo vhodné se zaměřit na práci s těmito rodinami a to pomocí rodinné sociální asistence, se kterou jsem seznámila čtenáře v kapitole 5. Intenzivní spolupráce a pomoc těmto rodinám by mohla pomoci eliminovat důvody, které vedou k umístění dětí do ústavní výchovy.

Závěr

Cílem mé práce bylo pojednat a zaměřit se na rodiče z asociálního prostředí a jejich schopnost regulovat funkce rodiny. Bohužel i v dnešní společnosti a době žijí mezi námi tací, kteří se nedokáží plně podílet na výchově svých dětí. V mnoha případech musí zasáhnout do výchovy těchto dětí instituce a zajistit jim řádnou výchovu a vývoj.

Práci jsem si rozdělila do sedmi kapitol. Prvních šest kapitol je věnováno teoretickému popisu. V sedmé kapitole jsem uvedla výzkumné šetření, k němuž jsem využila kvalitativní metodu, konkrétně případové studie. V rámci šetření jsem si stanovila výzkumnou otázku, kterou jsem rozpracovala do tří podotázek.

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci biologické?

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci ekonomické?

Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci výchovné a socializační?

V první kapitole se krátce věnuji tématu rodiny a její funkci. Dále jsem se zaměřila na asociální rodinu a vliv prostředí na jedince, který vyrůstá v narušeném prostředí. Následující kapitola byla věnována nežádoucím účinkům u dětí, které vyrůstají v asociální rodině. Myslím si, že toto téma je velmi aktuální a bylo nutné se s ním seznámit. Třetí kapitola byla věnována sociálně-právní ochraně dětí. Definovala jsem pojem SPOD, uvedla jsem, na koho je tato ochrana zaměřena, kdo ji může vykonávat a především jsem se zabývala možnostmi, které může orgán SPOD využít při řešení problémů v rodině. Ve čtvrté kapitole byla popsána ústavní výchova. Mimo vysvětlení pojmů jsem se zabývala důvody umístění dětí do ústavní výchovy. Dále jsem popsala, jakou roli v procesu umístování má pracovník SPOD. Poté jsem také zmínila negativní vliv ústavního zařízení na psychiku dítěte. V páté kapitole jsem představila ne moc známou službu rodinného sociálního asistenta a uvedla jsem, komu a jakým způsobem může tato služba pomoci. V poslední kapitole teoretické části jsem popsala jakou funkci zastává sociální pedagogika a jak souvisí s těmito rodinami. V každé kapitole jsem se pokusila vlastním názorem shrnout téma formou dílčího závěru.

V sedmé kapitole v praktické části je uvedeno vlastní výzkumné šetření. Nejprve jsem vymezila cíl a stanovila výzkumné otázky, na které jsem v průběhu šetření hledala

odpověď. Výzkum jsem také ukotvila teoreticky, zdůvodnila jsem výběr metod a technik a vymezila si zkoumanou populaci. Hlavní výzkumnou technikou bylo studium spisové dokumentace, k čemuž jsem využila i vlastních poznatků, neboť s mnoha rodinami spolupracuji. Ke snadnému přehledu jsem použila sestavený analytický list, který jsem použila pro přehlednější zpracování. Vzhledem k tomu, že cílem mé práce bylo poukázat na tyto rodiny, na jejich odlišnosti o běžné výchovy, a zjistit, zda rodiče z asociálního prostředí dokáží plnit základní funkce rodiny, vybrala jsem si případové studie právě proto, že dle mého názoru mohou nejlépe ukázat, z jakého důvodu byly děti umístěny do ústavního zařízení a jak vypadá situace v jejich rodinách.

Z výzkumného šetření vzešlo, že rodiče z asociálního prostředí u jejichž dětí je rozsudkem okresního soudu nařízena ústavní výchova, se dokáží plně podílet na funkci biologické. Rodiče se plně podílí na zabezpečování dalších generací. Jedná se o rodiny, kde v každé rodině je více jak dvě děti. U žádných z rodin se nejednalo o nechtěné těhotenství nebo adopci.

Dále jsem zjistila, že rodiče z asociálního prostředí se nedokáží plně podílet na funkci ekonomické, výchovné a socializační. Rodiče jsou většinou závislí na příjmech z úřadu práce nebo jsou poživateli dávek hmotné nouze, pokud pracují, tak za minimální mzdu. V mnoha případech ani nemají snahu si hledat zaměstnání, neboť tento stav považují za dostačující. U těchto rodin je také problém s dluhy a se špatnou bytovou situací. Výchovná a socializační funkce nebyla naplněna. Špatná výchova, nerespektování pravidel a norem, které nejsou v mnoha případech nastaveny. Nejsou zde vytvořeny ani citové vztahy mezi rodiči a dětmi. Nejen záškoláctví a páčání trestné činnosti vedlo k umístění dětí do ústavní výchovy.

Jsem si vědoma toho, že pro větší validitu výzkumného šetření by bylo vhodné provést případovou studii většího okruhu rodin. Zajímavé by bylo do výsledků šetření zapojit například kurátory pro mládež anebo samotné klienty. Výsledky mého výzkumného šetření lze využít v periodikách, v diskusních příspěvcích. Tento výzkum lze použít jak metodiku pro kurátory pro mládež a též v rámci sociální pedagogiky pro zkvalitnění výchovy. Přesto se mi dle mého názoru podařilo splnit stanovený cíl mé bakalářské práce, tedy poukázat na tyto rodiny a jejich odlišnosti a zjistit zda dokáží plnit základní funkce rodiny. Jak jsem již uvedla, takových rodin žije mezi námi mnoho a je zapotřebí s nimi začít spolupracovat, aby nedocházelo k odebrání dětí z rodiny.

Resumé

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na rodiny z asociálního prostředí a jejich schopnost regulovat funkce rodiny.

V úvodu mé části bakalářské práce jsem se zaměřila na představení celého problému. V následující kapitole jsem v teoretické části vysvětlila pojem rodina, funkce rodiny, asociální nebo-li narušená funkce rodiny a vliv prostředí na jedince vyrůstající v této rodině. Ve druhé kapitole teoretické části jsem vymezila nežádoucí účinky u dětí vyrůstajících v asociální rodině jako alkohol, tabák, drogy a kriminalita. Ve třetí kapitole jsem popsala sociálně-právní ochranu dětí, na koho je zaměřena aj. Ústavní výchova a důvody umístění dítěte do ústavní výchovy, role pracovníka SPOD a negativní vliv na psychiku dítěte je taktéž zmíněna v mé bakalářské práci. Nezapomněla jsem na organizaci, která se snaží zabránit tomu, aby nedocházelo k umístění dětí ústavu a to formou rodinného sociálního asistenta. V neposlední řadě jsem zmínila, jaký vztah má sociální pedagogika k těmto rodinám.

V praktické části jsem se pomoci výzkumného šetření analýzy spisové dokumentace snažila najít odpověď na výzkumnou otázku *Zda rodiče z asociálního prostředí se dokáží plně podílet na funkci biologické, ekonomické, výchovné a socializační?*

Pomoci případových studií jsem popsala příběhy rodin a snažila jsem se odpovědět na stanovené podotázky. Tato problematika je velmi citlivá a mělo by se k ní přistupovat s velkou obezřetností, neboť vždy se zde jedná o lidské osudy.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku asociálních rodin a jejich schopnost plnit základní funkce. Práce je zaměřena na důležitost rodiny, prostředí, ve kterém se děti pohybují, na nežádoucí účinky jako je alkohol, drogy a kriminalita. Jsou zde uvedeny i organizace, které se snaží pomoci těmto rodinám a v neposlední řadě je zde zmíněna i ústavní výchova. Na základě možného důsledku umístění do ústavního zařízení věnuji pozornost rodinám, kde formou kazuistik popisují jejich životní osudy.

Klíčová slova

Asociální rodina, rodina, funkce rodiny, prostředí, alkohol, drogy, sociálně-právní ochrana dětí, ústavní výchova.

Annotation

The Bachelor work is focused on the problems of asocial families and their ability to perform basic functions. The Work is focused on the importance of family, environment, in which children are moving about, undesirable effects such as alcohol, drugs and criminality. There are also organisations, which try to help these families, in this work and last but not least there's also mentioned constitutional education. On the basis a possible result of placing into institutional establishments I take care of families, in which I describe their career in the form of a case study.

Keywords

Asocial family, family, function of a family, environment, alcohol, drugs, social and legal protection of children, constitutional education.

Seznam použité literatury

1. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
2. Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví mládeže, ve znění pozdějších předpisů
3. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
4. Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách
5. BITTNER, P., HAVIGEROVÁ, J. a kol. *Děti z ústavů*. Liga lidských práv, Brno 2007, 76 s. ISBN 978-80-903473-4-2
6. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum 2002, 374 s. ISBN 8024601397
7. GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 2000, 596 s. ISBN 80-7203-124-4
8. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2006, 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4
9. JILČÍK, T., PLŠKOVÁ, A. a kol. *Sociální patologie*. Brno: IMS 2005, 52 s.
10. KANCELÁŘ VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV. *Rodina a dítě – sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Brno 2007, 215 s.
11. KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3
12. KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: IMS 2009,
13. MATĚJČEK, Z. a kol. *Rodičům na nejhezčí cestu*, Praha: H & H 2004, 189 s. ISBN 80-7319-023-0
14. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, 184 s. ISBN 80-86429-19-9
15. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003a, 272 s. ISBN 978-80-7367-368-0
16. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON, 2003b, 161 s. ISBN 80-86429-19-9
17. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998, 336 s. ISBN 80-7178-226-2

18. MAZÁNKOVÁ, L. *Typologie výchovných potíží*. Brno: IMS 2007, 46 s.
19. MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. Brno: MU, 2001, 104 s. ISBN 80-210-2511-5
20. NEŠPOR, K. *Jak překonat a poznat problém s hazardní hrou*. vyd. Sportpropag, a.s. pro Ministerstvo zdravotnictví ČR: Praha 1999. 107 s.
21. NĚMEC, J., KUSÝ, M. *Aktivní sociální učení v podmínkách ústavní a ochranné výchovy*. Praha: ETERIA, MŠMT, 1998, 68 s.
22. ŘEHOŘ, A. *Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce*. vyd. Brno: IMS 2008, 47 s.
23. SMUTKOVÁ, L. *Sociální práce s rodinou*. Hradec Králové: Gaudeamus 2007, 107 s. ISBN 978-80-7041-069-1
24. ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí*. Praha: Linde nakladatelství 2005, 400 s. ISBN 80-86131-61-0
25. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese-Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 2002, 444 s. ISBN 80-7178-678-0
26. *Informační a výukové materiály TRIADA – Poradenské centrum, o.s.*
27. Kolektiv sociálních pracovníků. 2002. Zpráva do rady a zastupitelstva městské části Brno – Královo Pole.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Analytický list

